



Sygn. akt I UK 433/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania I.P.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddziałowi Regionalnemu w [...]

o rentę rolniczą,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 18 października 2016 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 16 stycznia 2015 r., sygn. akt III AUa .../14,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 stycznia 2015 r. Sąd Apelacyjny w [...], III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił apelację I.P. od wyroku Sądu Okręgowego w

[...] z dnia 26 lutego 2014 r. oddalającego jej odwołanie od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, którą odmówiono ustalenia dalszego jej prawa do renty rolniczej, pobieranej w okresach od dnia 1 kwietnia 1998 r. do dnia 30 kwietnia 2005 r. oraz od dnia 1 października 2005 r. do dnia 30 listopada 2012 r. z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym. W wyniku korekty orzeczenia lekarza rzeczoznawcy Kasy, orzeczeniem komisji lekarskiej Kasy ustalono, że ubezpieczona nie jest całkowicie niezdolna do pracy w gospodarstwie rolnym. Ustalenie to – opierając się na pisemnych opiniach biegłych sądowych w zakresie medycyny – potwierdził Sąd pierwszej instancji i za własne przyjął Sąd drugiej instancji. Na jego podstawie stwierdził, że ubezpieczona nie doznała naruszenia sprawności organizmu powodującego utratę zdolności do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym (art. 21 ust. 5 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 277). Wyjaśnił, że rozpoznanie u ubezpieczonej nawet kilku chorób samo w sobie nie uzasadnia orzeczenia o jej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, o której decyduje stopień naruszenia sprawności organizmu spowodowany chorobą i utrata zdolności do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym.

W skardze kasacyjnej ubezpieczona podniosła, że oceny jej całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym dokonano bez ustaleń dotyczących wielkości, rodzaju, charakteru i specyfiki gospodarstwa rolnego, którego jest właścicielką wraz z mężem, o powierzchni ponad 10 ha gruntów niskiej klasy, w zasadzie niezmechanizowanego, nadającego się tylko na uprawę żyta i pastwiska z przeznaczeniem na hodowlę, w którym praca jest ciężką pracą fizyczną wiążącą się z dużym wysiłkiem i dyspozycyjnością. W związku z tym zarzuciła naruszenie prawa materialnego - art. 21 ust. 1 pkt 2 i ust. 5 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników przez pominięcie, że przesłanka całkowitej niezdolności do pracy wymaga ustaleń co do rodzaju, wielkości i charakterystyki oraz specyfiki gospodarstwa rolnego, w którym miałyby pracować, i błędne przyjęcie, iż przesłanka ta odnosi się do możliwości osobistego wykonywania pracy w jakimkolwiek gospodarstwie rolnym. Podniosła również obrazę art. 382, 233 § 1, art. 278 § 1, art. 244 § 1, art. 252 i 299 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez

niewszerechnonnoe rozwazenie materiału dowodowego i niedokonanie oceny istotnych dowodów z dokumentów z akt ubezpieczeniowych oraz naruszenie art. 378 zdanie pierwsze i art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. polegające na nierozpoznaniu sprawy w granicach apelacji oraz nieustosunkowaniu się merytorycznie do jej zarzutów. Zarzutem naruszenia przepisów postępowania objęto również naruszenie art. 241 w związku z art. 382 i w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez nieprzeprowadzenie dodatkowego dowodu z opinii innego biegłego lub zespołu biegłych oraz dowodu z przesłuchania stron, a także naruszenie art. 224 § 1, art. 286 i art. 299 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. wynikające z zamknięcia rozprawy bez przeprowadzenia tych dowodów oraz art. 252 i 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 378 § 1 k.p.c. przez niewskazanie w uzasadnieniu wyroku podstawy faktycznej rozstrzygnięcia oraz oceny prawnej i rozważań dotyczących przyjętej przez Sąd wykładni przepisów prawa materialnego.

Pełnomocnik ubezpieczonej wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...] oraz o zasądzenie od organu rentowego kosztów pomocy prawnej udzielonej z w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 21 ust. 5 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, za całkowicie niezdolnego do pracy w gospodarstwie rolnym uważa się ubezpieczonego, który z powodu naruszenia sprawności organizmu utracił zdolność do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym. Pojęcie „całkowita niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym” wprowadzono do ubezpieczenia społecznego rolników ustawą z dnia 2 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 91, poz. 873), zastępując pojęcie „długotrwała niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym”. Przed dokonaniem zmian, zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy, ubezpieczonego uważało się za długotrwale niezdolnego do pracy w gospodarstwie rolnym, jeżeli ze względu na pogorszenie się jego stanu zdrowia istniały przeciwwskazania do osobistego wykonywania niezbędnych prac w danym

gospodarstwie rolnym w okresie dłuższym niż sześć miesięcy. Według szczegółowej regulacji zdolności lub niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, nakazywano uwzględnianie sprawności psychofizycznej organizmu, stopnia przystosowania organizmu do ubytków anatomicznych, kalectwa oraz skutków choroby, charakteru i przebiegu procesów chorobowych oraz ich wpływu na stan czynnościowy organizmu, możliwości przywrócenia zdolności do pracy w gospodarstwie rolnym przez leczenie i rehabilitację oraz zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, protezy i środki pomocnicze, a także – choć na ostatnim miejscu – rodzaju i zakresu prac dotychczas wykonywanych przez zainteresowanego w gospodarstwie rolnym (por. § 1 i 2 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 21 października 1991 r. w sprawie ustalania prawa do renty inwalidzkiej rolniczej oraz zgłaszania i ustalania okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy rolniczej, Dz.U. Nr 103, poz. 449 wydane na podstawie art. 23 i art. 45 ust. 5 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 1991 r. Nr 7, poz. 24 i Nr 45, poz. 199).

Zmiana przepisów, co podkreślono w uzasadnieniu projektu ustawy (zob. Sejm IV kadencji, druk nr 1489, pkt. II.5 i II.7, s. 52 – 53), dokonana wyłącznie w celu jednolitości terminologicznej względem zreformowanego od 1999 r. powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, nie objęła sprzężenia przymiotu niezdolności do pracy, już nie „długotrwałej”, lecz „całkowitej”, z pracą w gospodarstwie rolnym.

W obecnym brzmieniu art. 21 ust. 5 ustawy pojęcia „całkowita niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym”, nie uzupełnia odniesienie do „danego gospodarstwa”, co mogłoby skłaniać do stwierdzenia o odnoszeniu niemożliwości wykonywania pracy ze względu na stan zdrowia w każdym, a w zasadzie w jakimkolwiek gospodarstwie rolnym. Gdyby niezdolność do pracy pozostawała w relacji z zawodem rolnika, to całkowitą niezdolność do pracy rolniczej, można było by tłumaczyć ją jako niezdolność zawodową. Podmiotami rolniczego ubezpieczenia społecznego nie są jednak osoby wykonujące zawód rolnika, lecz rolnicy określani jako pełnoletnie osoby fizyczne, zamieszkujące i prowadzące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą w pozostającym w ich posiadaniu gospodarstwach rolnych, w tym również w ramach

grupy producentów rolnych, a także osoby, które przeznaczyły grunty prowadzonego przez siebie gospodarstwa rolnego do zalesienia (art. 6 pkt 1 ustawy). Osoby te podlegają ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, gdy ich gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny (art. 16 ust. 1 pkt 1 ustawy). Wynika stąd, że w każdych okolicznościach podmiot ubezpieczenia rolniczego jest traktowany ze względu na i poprzez posiadane gospodarstwo rolne, czego wskazówką wykładniczą jest § 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 31 grudnia 2004 r. w sprawie orzecznictwa lekarskiego w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (Dz.U. z 2005 r. Nr 6, poz. 46), zgodnie z którym przy orzekaniu o całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym bierze się pod uwagę między innymi rodzaj i zakres prac dotychczas wykonywanych przez zainteresowanego w gospodarstwie rolnym.

Należy zatem stwierdzić, że w odróżnieniu od osób objętych powszechnym systemem ubezpieczeń społecznych, osoby objęte ubezpieczeniem społecznym rolników to osoby, które nie tylko utrzymują się z pracy wykonywanej osobiście, ale świadczą tę pracę w posiadanym gospodarstwie rolnym, będącym konkretnym zespołem środków produkcji. Jeżeli zatem objęcie specjalnym, „branżowym” systemem ubezpieczenia społecznego rolników jest spowodowane spełnieniem zarówno przesłanek podmiotowych, jak i przedmiotowych, zgodnie z tymi kryteriami należy dokonywać oceny wystąpienia wykreowanej wyłącznie na potrzeby ubezpieczenia emerytalno-rentowego „całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym”, odnosi się ją do konkretnego gospodarstwa rolnego, które rolnik posiada, w którym mieszka i prowadzi osobiście i na własny rachunek, działalność rolniczą.

Do tego samego wniosku dochodzi się również w doktrynie, stwierdzającej, że ocena niezdolności do pracy nadal jest odnoszona wyłącznie do warunków funkcjonowania danego gospodarstwa rolnego, z uwzględnieniem zakresu i rodzaju prac dotychczas wykonywanych w tym gospodarstwie (por. H. Pławucka, Niezdolność do pracy dla celów rentowych w systemie ubezpieczenia społecznego rolników, [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo, nr 3082, Wrocław 2009, s. 216.).

Takie rozumienie całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym pozostaje w harmonii z dotychczasowymi rozstrzygnięciami Sądu Najwyższego (por. wyroki z dnia 20 maja 1997 r., II UKN 121/97, OSNP 1998 nr 6, poz. 188, z dnia 12 lutego 2009 r., III UK 71/08, niepubl., z dnia 10 marca 2011 r., II UK 306/10, niepubl. i z dnia 9 kwietnia 2015 r., I UK 284/14, niepubl.). Stwierdzono w nich, że wyłączona jest abstrakcyjna weryfikacja przesłanki całkowitej niezdolności do pracy, bez jej koniecznego odniesienia do rozmiaru i specyfiki prac wymaganych w konkretnym gospodarstwie rolnym od osoby ubiegającej się o ustalenie lub przedłużenie prawa do renty rolniczej. W tym celu konieczne jest wstępne dokonanie szczegółowych ustaleń, jakie gospodarstwo prowadzi lub prowadziła osoba ubiegająca się o ustalenie lub przedłużenie prawa do rolniczej renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w konkretnym gospodarstwie rolnym, gdyż bez takich ustaleń niemożliwa jest obiektywna weryfikacja takiej przesłanki. Dostrzeżono zarazem, że tylko wyjątkowo i tylko wtedy, gdy zebrane w postępowaniu sądowym opinie wielu biegłych sądowych nie budzą żadnych wątpliwości co do stwierdzenia pełnej zdolności do pracy rolniczej, może nie być wymagane odniesienie tej zdolności do pracy w konkretnym gospodarstwie rolnym (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2000 r., II UKN 498/99, OSNP 2001 nr 19, poz. 597).

W niniejszej sprawie, wobec wieloletniego przysługiwania skarżącej prawa do renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy, ewentualne stwierdzenie niewystępowania (ustąpienia) całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym powinno być poprzedzone wnikliwą analizą przypadku oraz wskazaniem przyczyn decydujących o braku dalszego istnienia zdarzenia ubezpieczeniowego. Sąd Apelacyjny poprzestał jednak na przytoczeniu przepisu regulującego zasady ustalania rolniczych uprawnień rentowych, nie dokonując jego pełnej subsumcji, gdyż ustalenia faktyczne dotyczyły tylko części przedmiotu sporu wyznaczonego podstawą faktyczną wniosku i były niewystarczające do zastosowania art. 21 ustawy.

Mając to na względzie, zgodnie z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania wraz z orzeczeniem o zwrocie kosztów postępowania kasacyjnego.

kc